

Posudek diplomové práce Moniky Mikoláškové na téma Beletristický obraz první světové války v české a rakouské literatuře

Autorka diplomové práce se v úvodu hlásí k takzvanému „areálovému“ pojetí dějin literatury, které se projevuje v některých současných literárně historických koncepcích a jež je založeno na konstruktu „střední Evropy“. Ten zahrnuje v geografickém rámci kulturní systém hodnot společný zejména národnostem, respektive národům politicky sjednoceným v rámci někdejšího rakouského mocnářství. Neměli bychom ovšem opomíjet ani geopolitické koncepty či konstrukty, které pod tento pojem střední Evropy zahrnují i odpovídající části Německa, respektive Polska, a tím tento areálový konstrukt podstatně rozšiřují (a komplikují). Autorka práce však odkazem na literaturu dává zřetelně najevo, že jejím východiskem je koncepce vymezená rámcem někdejšíhabsburské monarchie.

Úkol, jaký si stanoví v úvodu, je velmi náročný; chce „zachytit obraz první světové války tak, jak byl podáván českou a rakouskou literární tvorbou“. V první části se chtěla zaměřit na „motivické, ideové i tvarové celky“, jaké by vytvořily předpoklady pro srovnání obou národních literatur. Cílem srovnání měly v první části práce být mytologizující rysy v umělecké obraznosti literárních děl, rozdíly v zobrazování dějinného procesu (tu se zřejmě míní proces národních dějin) a navíc i „způsob, jakým válka promluvila do individuálního vnímání světa i vlastní osoby každého jedince“. Druhá část pak měla být věnována analýze dvou reprezentativních textů, a to Haškových Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války a díla Karla Krause Poslední dnové lidstva.

Úvod ní pasáže práce diplomantka věnovala historickému „obrazu“ první světové války. Zde v podstatě reprodukuje přehled válečných událostí opírající se převážně o Dějiny Rakouska od V. Vebera a kol. (Lidové noviny 2002), přehledové práce H. P. Willmotta První světová válka a A. J. P. Taylora Poslední století habsburské monarchie a – pokud jde o českou část – o práce J. Gebharta a I. Šedivého Česká společnost za velkých válek 20. století, J. Kořalky a M. Honzíka. Bohužel jde v této části práce pouze o víceméně mechanické převyprávění faktografických údajů čerpaných z pramenů; citelně tu chybí aspoň náznak snahy vyrovnat se s názory dobových vůdčích osobností jak na rakouské (tu je aspoň zmíněn Stefan Zweig), tak na české straně (Masaryk, Kramář, Šmeral, čeští spisovatelé atd.), které by nabídly možnost komentovat různé pohledy na dobovou situaci střední Evropy i jejich současné ohlasy (například Kosík, Kundera).

Poněkud bohatší je výběr v oblasti literární tvorby. Ani tu se však autorka neubránila sklonu k reprodukci poznatků získaných z obecných příruček nebo z literatury, která se k dané problematice váže. Dokazují to odkazy uváděné pod čarou, kde převažuje především Magrisova práce Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře (ostatně jedna z podkapitol práce nese přímo název Mýtus –habsburská monarchie). Autorka sice dokázala ze svých zdrojů načerpat a zpracovat materiál pro vcelku ucelený přehled situace v dobovém rakouském i českém válečném románu a oživit ho poměrně výstižnými ukázkami literárních textů, ale projevuje se tu citelný nedostatek snahy o kladení otázek, které by souvisely s estetickou specifikou tématu.

Probírá se tu sice mýtus, existenciální tematika a obraz války v románových ságách, ale postrádám tu snahu o hledání souvislostí, jak například ovlivnila mytizace společenských institucí (monarchie), respektive vojenskopolitických aktivit (legie) povahu uměleckého ztvárnění z hlediska výstavby příběhů (například jaké dějinné síly reprezentovali představitelé těchto institucí a aktivit a co jim dodávalo dějnotvornou povahu). Autorka práce sice demonstruje v rakouské próze mytizujícího typu sklon k idealizaci, ale uniká jí (možná i v důsledku toho, že se v případě rakouské literatury příliš přidržuje Magrise) právě minulostní, etiologický rys habsburského mýtu (oproti eschatologické povaze mýtu legionářského). Podobné poznámky by bylo možné připojit i k výkladům existenciální tematiky a románových ság. Tu všude se daly hledat jak společné, tak odlišné rysy vlastní oběma srovnávaným literaturám. Místo toho se autorka spokojila opět převážně s výčtem a reprodukcí tematické stránky děl dokumentujících její koncept.

Podobnými nedostatky trpí i její druhá část, v níž se pokouší srovnávat dílo Jaroslava Haška a Karla Krause. Opět se tu nabízí pro charakteristiku jejího postupu dvojitě hledisko: na jedné straně je to rozsah a využití sekundární literatury, na druhé straně způsob analýzy srovnávaných děl. Pokud jde o první aspekt, tu je třeba znovu opakovat připomínky k první části: autorka si ještě mnohem výrazněji zjednodušila situaci, když redukovala bohatou literaturu o obou významných osobnostech jen na několik prací převážně přehledové povahy. Pokud jde o K. Krause, jde o Leiovy a Stadlerovy Dějiny rakouské literatury, Zemanův přehled rakouské literatury od počátku století k dnešku, o sborník věnovaný vídeňské dramatické moderně a připočítat můžeme i dosud netištěnou práci P. Zajace o národní a středoevropské literatuře). Monografické práce věnované Krausovi byly v seznamu celkem tři. Podobně – ne-li ještě o poznání hůře – je na tom soupis týkající se sekundární literatury k české části: tu se objevuje vedle klasických literárních dějin A. Nováka jen čtvrtý svazek tzv. akademických dějin a z monografických prací jen kniha R. Pytlíka z roku 1983 (ani potuchy například po významné knižní studii Přemysla Blažíčka zaměřené speciálně na problematiku tzv. válečného románu, nemluvě o pracích V. Černého, K. Kosíka atd.)

Už jen tento seznam sekundární literatury k druhé části diplomantčiny práce svědčí o tom, že její pokus o srovnání dvou významných děl, která se stala součástí kánonu nejen evropské, nýbrž i světové literatury, byl postaven na značně zúžené výchozí základně. Autorka se spokojila obecným popisem tematického zaměření, přehledem motivické výstavby, postav a prostředí, srovnáním některých situací a scén obou prací, pokusila se (bohužel až příliš zběžně) naznačit jejich žánrovou odlišnost, aniž by projevila snahu zamyslet se nad důsledky, jaké to mělo pro řešení umělecké problematiky oběma umělci. Výsledné závěry práce odpovídají její celkové popisně reprodukční povaze: ústí do obecných formulací, které mají spíše publicistický než literárně historický ráz.

Je ovšem třeba konstatovat, že diplomantka dokázala materiál, s nímž pracovala, přehledně reprodukovat a utřídit; tím projevila schopnost orientovat se v literatuře předmětu i v (poněkud chudé) literatuře sekundární. Z tohoto hlediska lze její diplomovou práci uznat za způsobitou k oponentuře. Navrhované hodnocení: dobře.

V Praze 6.5. 2007

Prof. Dr. Aleš Haman DrSc.